

5 Biologisk mangfold

5.1 *Kommunedelplan for biologisk mangfold.*

Sarpsborg kommune skal gjennom ulike tiltak bidra til å sikre truede og sårbare naturtyper og arter nasjonalt, regionalt og lokalt. I tillegg skal man sikre at et tverrsnitt av kommunens naturtyper blir ivaretatt for ettertiden.

Kommunen tar utfordringen om å ivareta det biologiske mangfoldet på alvor, og har i den anledning foretatt en kartlegging av spesielt viktige lokaliteter for det biologiske mangfoldet i kommunen. Basert på denne systematiserte kunnskapen blir det parallelt med landbruksplanen utarbeidet en egen kommunedelplan for biologisk mangfold. I tillegg til å beskrive viktige sider ved arts mangfoldet i kommunen, vil denne planen også inneholde et avsnitt med mål og tiltak for å ivareta arts mangfoldet i Sarpsborg. Oversikt over alle tiltak finnes i kommunedelplanen for biologisk mangfold.

Eksempler på tiltak av generell karakter som er av stor betydning for å ivareta arts mangfoldet i kommunen er:

- Innføre rutiner slik at informasjonen i kommunens naturdatabase blir benyttet i løpende saksbehandling. Naturdata skal være tilgjengelig for relevante saksbehandlere i løpet av 2001, og rutinene bør dokumenteres.
- Landbruket er i en særstilling som næring, da grunneierne gjennom sitt arbeide forvalter store deler av vårt felles natur- og kulturmiljø. Kommunen vil i tiden framover ytterligere dreie sin servicevirksomhet overfor landbruket til i større grad å formidle kunnskap om ivaretagelse av naturarven.
- Grunneiere av lokaliteter som av kommunen er vurdert som "svært viktige" eller "viktige" skal tilskrives, og relevant informasjon skal legges ved.
- Viltområdekartet for kommunen ble oppdatert i forbindelse med kommunedelplanen for biologisk mangfold. Dette er et viktig verktøy både i kommunens småskala, arealforvaltning og i den landskapsøkologiske planleggingen. Viltområdekartet gjøres tilgjengelig for allmennheten. Viltobservasjonskartet gjøres tilgjengelig for saksbehandler innen fagområdet. Lokaliteter i viltobservasjonskartene som inneholder informasjon av sårbar karakter vil kun vises på det digitale kartet med et symbol og med en henvisning til å kontakte viltansvarlig i kommunen for ytterligere informasjon.
- Kommunens database med informasjon om det biologiske mangfoldet (Natur 2000) må oppdateres fortløpende. Det bør avsettes ressurser til videre kartlegging av det biologiske mangfoldet i kommunen, da følgende naturtyper er lite/dårlig kartlagt: Veikanter langs

kommunale veier, sørvendte berg og rasmarker, bekker, undervannsenger, brakkvannspoller, samt øvrige marine naturtyper.

- Alle lokaliteter som er kartlagt som særlig viktige eller viktige områder for biologisk mangfold, bør i fremtidige arealplaner ha planstatus LNF-område uten spredt boligbygging, eller en "strengere" planstatus. For spesielt verdifulle lokaliteter kan det være aktuelt å regulere til spesialområde naturvern, eller friområde hvor dette fremmer ivaretagelse av de biologiske verdiene.
- Kartlagt lokaliteter vil bli lagt ut under temasider for biologisk mangfold på kommunens nettside. For hver lokalitet skal det ligge ved en kort beskrivelse av lokalitetens kvaliteter. På dette nettstedet bør det også ligge en digital versjon av kommunedelplanen for biologisk mangfold, samt f.eks informasjon om tilskuddsordninger for fremme av biologisk mangfold.

På grunnlag av det innsamlede materialet i kart og databaser vil kommunen søke et tettere samarbeid med skolene for kontroll av status for kartlagte lokaliteter etc. Det er dessuten ønskelig at hver skole skal engasjere seg i et samarbeid med gårdbrukeren om et utvalg kartlagte naturtyper i deres nærområde for bruk i miljøundervisningen (dammer og bekker er gode eksempler).

5.2 Forvaltning av viltressursene

Hovedutfordringen er å ivareta viltartene ved å ta vare på deres leveområder. Den største trusselen mot denne målsetting, er den stadige oppsplittingen av viltområdene. Andre viktige oppgaver er tildeling av kvoter på hjortevilt og oppsyn med jaktutøvelsen, oppsyn med sjeldne og truede arter i kommunen, oppsyn med ferdselen i yngletiden, tilrettelegge for allmennhetens tilgang til jakt, veiledning, informasjon og ajourhold av databasen "Natur 2000" og fallvilthåndtering og ettersøk av skadet vilt.

Planen "Viltet i Sarpsborg" (Viltplanen) og lovverket med tilhørende forskrifter legger premissene for hva og hvordan viltopp gavene skal løses. Kommunens ansvar innen viltforvaltning er først og fremst å følge opp viltlovens § 1: "Viltet og viltets leveområder skal forvaltes slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares. Viltplanen er et viktig verktøy for å nærme seg disse målene. I tillegg til langsiktig planlegging har kommunen også et løpende ansvar for bl a:

5.2.1 Tildeling av kvoter på hjortevilt

Elgforvaltningen i kommunen er basert på flerårige driftsplaner med tilhørende årlige avskytningsavtaler. Disse inngås mellom kommunen og representanter for de godkjente elgvald. Utfordringene framover er å opprettholde og vedlikeholde nok kunnskap om bestand til enhver tid. Nødvendige forvaltningsmessige hensyn må innarbeides ved rullering av

driftsplanene, og disse må samordnes med driftplaner for nabokommuner i størst mulig grad. Det må arbeides for en felles målsetting i driftsplanene for hele elgregionen, dvs interkommunalt samarbeid innen forvaltningen. Dette arbeidet er startet ved at fylkesmannen har delt Østfold i 2 regioner, øst og vest for Glommas hovedløp. Bestandsmål for elg i Sarpsborg ligger noe over dagens bestand, med et planlagt nivå i 2001 på ca 110 dyr. For inneværende planperiode vil dette sannsynligvis ikke nås, bl a grunnet ulvens inntreden i Sarpsborgs fauna.

For rådyr ligger ønsket bestand høyere enn dagens. En bestandsøkning som kan forsvare et uttak på ca 500 rådyr, synes å kunne legges til grunn for forvaltningen de nærmeste år. Forutsetningen for dette er at grunneiersiden organiserer seg og aktivt tar del i forvaltningen. Kommunen har ikke virkemidler til å styre uttak av dyr på alder og kjønn for rådyr i like stor grad som man har for elg, så rettighetshaversiden må bli mer aktiv i forvaltningen. Kommunen har gjennom tidligere prosesser redusert antall rådyrvald med ca 50 %, ved sammenslåing av mindre vald, men det gjenstår en del før rådyrforvaltningen har fått en optimal organisering.

Inntreden av ulv har skapt en ny utfordring i forvaltning av hjortevilt i kommunen. Forholdet mellom predasjon forårsaket av ulv og gaupe og uttak ved jakt må følges nøye framover.

5.2.2 Oppsyn med sjeldne og truede arter i kommunen.

Til nå har det vært avsatt lite tid og ressurser til dette. Landbruksavdelingen er nå tillagt mye av ansvaret som påligger kommunen i tilknytning til ivaretagelse av det biologiske mangfold. Det ligger en stor utfordring i det å tilegne seg tilstrekkelig kunnskap, informasjon, tid og nødvendige ressurser for å utføre dette på en tilfredsstillende måte. Kommunen er variert og utfordringene mange.

Arbeidet med å holde kommunens viltbase oppdatert er en viktig prioritering. Dette krever et tett samarbeid med frivillige personer og organisasjoner innen fagområdet.

5.2.3 Oppsyn med ferdsele og andre forstyrrelser i yngletiden

Dette er et hensyn som bør vektlegges da viltet i yngletiden er meget sårbart. Informasjon til allmennheten, skogbrukere og andre brukergrupper av naturen er viktig. Våre naturreservater har ferdselsforbud i denne tiden. Slike bestemmelser foreligger ikke i de andre prioriterte viltområder eller naturtyper, men det vil være naturlig å vise skjerpet aktsomhet i disse områdene spesielt. Bevisstgjøring hos alle er nødvendig for å skape holdninger, og det er ønskelig at hensyn kan utvises overalt i den utsatte yngletiden.

5.2.4 Tilrettelegging for allmennhetens tilgang til jakt

Administrasjonen av jaktrettighetene i kommunens egne skogeiendommer ble etter vedtak i kommunestyret den 9. juni 1994 tillagt viltneimda. Jakten i kommuneskogene er utleid til hhv Varteig jeger og fangstmannforening og Skjeberg OJFF. For begge gjelder prinsippet om at

foreningene skal sørge for å selge jaktkort til allmennheten. For storviltjakten er kommunens arealer arrondert inn i eksisterende elglag, slik at foreningene har med jegere i de lag som skogteigene hører hjemme i på samme linje som private skogeiere. Dette gir muligheter for elgjakt til et 20-talls personer som ikke er grunneiere. Denne ordningen skal rullere. Vedr småviltjakt har Skjeberg OJFF inngått et samarbeid med Høgnipen Utmarkslag, og alt skogareal som ligger nord for Skjebergdalveien inngår i utmarkslaget. Dette gir foreningen anledning til å selge et antall dagskort til allmennheten for et stort areal for småviltjakt. Innenfor grensene av en bærekraftig utnyttelse av viltressursene er det et mål at flest mulig av kommunens innbyggere skal ha adgang til jakt (viltloven § 36).

5.2.5 Veiledning og informasjon.

Det tilligger kommunen å kunne gi allmennheten både generell viltinformasjon og mer spesiell informasjon knyttet til enkelthendelser. Viltnemnda har i dag egne internettsider som kan nås fra Sarpsborg kommunes sider. Her er bl a viltplanen lagt ut. I tillegg er det et arbeidsmål å tilgjengeliggjøre mesteparten av den informasjon som finnes i basen "Natur 2000". Utover dette vil både infoskrankene og landbruksavdelingen kunne bidra med ytterligere veiledning.

5.2.6 Store rovdyr

Av de fire store rovdyr (ulv, gaupe, bjørn og jerv) har vi jevnlig registreringer av gaupe og ulv. Om bjørn ryktes det at den har vært innom kommunen, men det finnes ikke verifiserte registreringer. Gaupa tar først og fremst rådyr, og det er kun få registreringer av at den har tatt husdyr. Ulvens tilstedeværelse oppleves adskillig mer problematisk. Den kan gjøre stor skade på husdyrbesetninger, og høster klart mer av jaktbare arter, spesielt elg og rådyr. I tillegg skaper den frykt i store deler av befolkningen som gir seg utslag i endret bruk av naturen, senket livskvalitet og gjennomføring av forebyggende tiltak mot ulveangrep på mennesker og dyr.

Kommunen har ikke direkte ansvar for deler av rovdyrforvaltningen, men vil bli trukket inn i dette arbeidet. Til nå har kommunal innsats på dette felt bestått av formidling og vurdering av rovdyroppservasjoner, ivaretagelse av deler av saksbehandlingen knyttet til gjerding mot rovdyrangrep, og tilrettelegging og koordinering av sporingsarbeider.

5.2.7 Fallvilthåndtering og ettersøk av skadet vilt.

Kommunen er fra 01.01.2001 også økonomisk ansvarlig for fallvilthåndteringen. Før dette ble utgiftene refundert fra det statlige viltfondet. Kommunen er tillagt ansvar for at det blir foretatt kvalifisert ettersøk av skadde og syke dyr etter f eks trafikkpåkjørslar. Dette ut fra dyrevernhensyn og at dyr ikke skal lide i utrensmål. Organiseringen av dette arbeidet er tillagt kommunens faste utvalg for viltforvaltning (viltnemnda). Dette arbeidet er godt ivaretatt, og ordningen synes å kunne fortsette i sin nåværende form. Ansaret for ivaretagelse av omsetningsbart fallvilt til fordel for kommunen tilligger også denne oppgaven, etter føringer lagt i viltnemnda med fokus på forsvarlig omsetning og økonomi.

For å forestå det praktiske ettersøket, har viltneemnda opprettet et geografisk spredt nettverk med godkjente ekvipasjer (hund og fører), som aksepterer å bli forespurt til alle døgnets tider. Den enkelte ettersøksekvipasjes lokalkunnskap, erfaring og egnethet, betyr mye for kvaliteten på det enkelte ettersøk og må hele tiden tilstrebes å stå i samsvar med utfordringene.

Kommunen er berettiget inntekter fra omsettbart fallvilt, og det bør finnes fram til funksjonelle og tilstrekkelig inntektsbringende omsetningsordninger i forhold til de verdier fallviltet representerer. Aktuelle avtagere kan være Fellesslakteriet med tilsluttet profesjonell innbringertjeneste og kontrollordning, bedrifter for matomsetning, kommunale kjøkken og privatpersoner. Bestemmelsene om kjøttkontroll må ivaretas.

Ettersøksekvipasjer engasjeres til det enkelte ettersøk og godtgjøres etter rundskriv 2/99 fra Direktoratet for naturforvaltning (DN).

Selvdødt vilt (fallvilt) som ikke har verdi for kommunen, og som staten ikke hevder eiendomsrett til (enkelte rovdyr/-fugler), er grunneierens ansvar. Fallviltet skal plasseres slik at det skjemmer terrenget minst mulig og nedbrytningen skjer raskest mulig. I en forholdsvis tettbefolket bykommune vil også fallviltet være et estetisk problem. Dersom fallviltet kan forårsake forurensning sorterer problematikken under kommunens helsemyndighet. Ved kommunal utrykning bør det vurderes om kommunen skal være delaktig i et eventuelt oppryddingsarbeid ut fra hendelsesforløp, sted og tidspunkt. Kommunen har en frysecontainer ved Gatedalen miljøanlegg for mellomlagring av fallvilt til destruksjon.

Arbeidet med ettersøk av skadet vilt er for det aller meste forårsaket av biltrafikk og noe jernbane. Ved overføring av ansvar til kommunen fra 01.01.2001 ble det overhodet ikke fokusert på vei- og baneholderes ansvar. Etter vanlige prosedyrer i samfunnet skal utbygger belastes for ulemper påført tredjepart.

Ettersøk etter skadde dyr forårsaket av jakt er ikke kommunens ansvar. Kommunen skal likevel påse at det legges til rette for at også dette ettersøksarbeidet fungerer etter formålet i forskriften. Deler av sekretariatet er i dag lagt til landbruksavdelingen mot en godtgjørelse fra Sarpsborg ettersøksring. Denne ordningen bør kunne fortsette.

Dersom fallvilt kan forårsake forurensning sorterer problematikken under kommunens helsemyndighet.

5.2.8 Viktige trekkveier og ulykkesforebyggende arbeid

Gjennom en nøyaktig registrering av ulykkespunkter, ved hjelp av vegvesenets eget kilometreringsystem av veier, er 38 viktige krysningspunkter for viltet over veier og jernbane kartlagt i kommunen. Disse framkommer i viltplanen for Sarpsborg med tilhørende kart og oversikt "Trafikkuhell med vilt" (viltneemndas hjemmeside). Ulykkesfrekvensen for de

forskjellige krysningspunktene varierer betydelig, og kartleggingen er et viktig grunnlag for forebyggende arbeid, skilting m m.

5.2.8.1 Erfaringer med nytt viltgjerde på E6, fra Kalnesporten til Solli.

Ved utvidelse og delvis ny trase for E6 på nevnte strekning ble det presset på for å få satt opp viltgjerde. Dette ble etterkommet, og gjerdetypen er kommunen brukbart fornøyd med. Krysningspunktene i Kalnessvingen og i bunnen av Børstadbakken fungerer imidlertid ikke tilfredsstillende. Gjerdingen er heller ikke fullført. Det skal gjerdes et godt stykke ut på Bjørnstadsletten fra Kalnesporten. Etter at gjerdingsarbeidet ble avsluttet et godt stykke inn i år 2000 er det ikke registrert påkjørsler innenfor gjerdetraséen. Dette står i sterk kontrast til antall trafikkulykker på samme strekning i perioden fra 01.01.92 til 30.10.99. Antall hjorteviltulykker i denne perioden var 77 stk, fordelt på 21 elg og 56 rådyr.

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
3	8	11	10	13	11	13	8	1

Figur : Hjortevilt drept på E6 01.01.1992 – 31.12.2000 på parsellen Solli - Lekevold.
For 1992 gjelder tabellen bare for elg. I år 2000 ble et rådyr drept før viltgjerdet var ferdig montert.

Transportøkonomisk institutt har beregnet at kollisjoner mellom bil og elg gjennomsnittlig koster samfunnet ca kr 230 000. Dette gir et bilde av hvilke midler som er spart. Tross denne reduksjonen kostet ettersøksarbeidet i Sarpsborg samlet kr 244 000,- i år 2000. En kostnad kommunen nå i stor grad må bære. Det bør arbeides for at veiholder får et større ansvar for sikring av veinettet og tar en større del av utgiftene i forbindelse med ettersøksarbeidet.

Viltgjerder kombinert med tilfredsstillende krysningspunkter er det eneste forebyggende tiltak vi kjenner i dag som kan sies å fungere tilfredsstillende. Anlegg av gjerde koster mye, men er klart en samfunnsmessig riktig investering, og må for framtiden i større grad pålegges utbyggere av de større kommunikasjonsårer.

Et meget viktig anliggende er at vandringsperrer er svært uheldig i lys av en riktig forvaltning av viltressursene og hensynet til bevaring av biologisk mangfold. Dette er sider ved slik etablering som må utredes bedre, både generelt og lokalt for det enkelte område.

Langs E6 ved Fladberg og fra Bø til Slang er det tidligere bygget viltgjerder. Erfaringene med viltgjerder som ulykkesforebyggende tiltak er gode. Disse anleggene har også synliggjort nødvendigheten av å undergjerde (dvs gjerde under normal gjerding) eller tette under gjerdene, og behovet for generelt vedlikehold slik at det ikke etableres viltpassasjer. Dette vil skape ekstra farlige situasjoner.

Ved utbygging av varslet 4-felts E6 vil viltgjerder med tilstrekkelig gode og mange nok krysningspunkter være et viktig arbeid å få gjennomført for kommunen.

I vår kommune har det også blitt ryddet mange km med frisiktsoner langs riksvegnettet bekostet av vegvesenet. Dette har fungert bra, men vedlikehold er viktig. De farligste krysningsområdene må skiltes, og kommunen gir innspill til vegvesenet om hvor dette bør gjøres.

Nye, større vei- og jernbaneutbygginger bør etableres med viltgjerder og krysningspunkter. På de eksisterende riksveiene 110, 111, 114 og 118 er enkelte strekninger belastet med hyppige viltulykker, og Sarpsborg kommune vil arbeide for at veiholder utreder og gjennomfører forebyggende tiltak.

5.2.9 Kommunalt viltfond

Det er det siste året gjort endringer i viltloven ved at ansvar og oppgaver er flyttet fra statlig til kommunalt nivå. I den sammenheng er det i Sarpsborgopprettet et kommunalt viltfond som skal brukes til lokale vilttiltak. Retningslinjer for bruk av fondet er gitt i statlig forskrift.

Hovedgrunnlaget for omleggingen er ansvarliggjøring av kommunene med klar forutsetning om at nasjonale miljømål skal ivaretas.

Blant annet er det lagt til rette for at kommunene fra og med 2001 kan fastsette og innkreve fellingsavgifter på elg og hjort, samt at kommunene gis eiendomsretten til felt skadevilt og fallvilt av hjortevilt og bever.

Kommunale retningslinjer for bruk av fondet basert på den kommende forskrift om kommunale viltfond må utredes og godkjennes innen utgangen av 2001.